

Мостепанюк Людмила Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
(1921–1991 рр.)**

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, є досить динамічним явищем. Це пояснюється волею законодавця, яка ґрунтується на певних історичних умовах розвитку суспільства, особливостях кримінально-правової політики держави у боротьбі зі злочинністю. При встановленні віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, враховуються досягнення медицини, психології, педагогіки та інших наук.

У кримінальному законодавстві Української РСР (1921–1991 рр.) спостерігається тенденція щодо визнання 14-річного віку як мінімального віку кримінальної відповідальності. Так, положеннями КК УССР 1922 р. передбачалося, що покарання не застосовувалось до осіб віком до 14 років, а також до осіб віком від 14 до 16 років, стосовно яких було визнано можливим обмежитись заходами медико-педагогічного характеру.

Основи кримінального законодавства СРСР та Союзних республік 1924 р. встановлювали лише загальні положення про кримінальну відповідальність неповнолітніх [1, с. 52], а визначення конкретного віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, відносилось на розгляд республік [2, с. 201]. Відповідно до Основ кримінального законодавства СРСР та Союзних республік 1924 р. був прийнятий та введений в дію КК УРСР 1927 р. Цей кодекс містив положення, згідно яких до осіб віком до 14 років, які вчинили суспільно-небезпечні діяння, не застосовувались покарання. Таким чином, КК УССР 1922 р. та КК УРСР 1927 р. передбачали тотожні положення щодо визначення мінімального віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності: особи, які не досягли 14-річного віку, не підлягали покаранню.

Починаючи з 1935 р., посилюються тенденції щодо посилення каральної політики відносно неповнолітніх [1, с. 54]. Так, постановою ЦВК та РНК СРСР від 7.04.1935 р. «Про заходи боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх» було встановлено, що неповнолітні, починаючи з 12-річного віку, викриті у вчиненні крадіжок, у заподіянні насильства, тілесних ушкоджень, каліцтв, у вбивстві або спробах вбивства, притягаються до кримінальної відповідальності з застосуванням усіх

заходів кримінального покарання [2, с. 381–382]. Тут спостерігається зниження мінімального віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, з 14 до 12 років. Перелік злочинів, відповідальність за які починалась з 12-річного віку, був доповнений указом Президії Верховної Ради СРСР від 10.12.1940 р. «Про кримінальну відповідальність за дії, які можуть викликати аварію поїздів». Ним передбачалося, що неповнолітні з 12 років, які розкручують рейки, підкладають на рейки предмети, які можуть викликати аварію поїздів, повинні притягуватись до кримінальної відповідальності із застосуванням всіх заходів кримінального покарання [2, с. 409]. На думку Т.О. Гончар, такі кроки законодавця свідчать про затвердження в 30-х–50-х рр. курсу на проведення політики щодо неповнолітніх для зниження рівня їх злочинності [3, с. 56].

Основи кримінального законодавства Союзу РСР та Союзних республік від 25.12.1958 р. стали підґрунтям для нового КК УРСР 1960 р. Нормами КК УРСР 1960 р., наслідуючи загальносоюзну кримінально-правову політику Радянського Союзу, з врахуванням збільшених можливостей попередження підліткової злочинності, був підвищений вік кримінальної відповідальності. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, в КК УРСР 1960 р. був встановлений на рівні 16 років і отримав назву «загальний вік кримінальної відповідальності». Поряд з цим, передбачався спеціальний (знижений) вік кримінальної відповідальності, а також вичерпний перелік тяжких та тяжких злочинів, за вчинення яких особа могла бути притягнена до кримінальної відповідальності з 14 років. Положеннями КК УРСР 1960 р. суду надавалося право застосовувати до осіб, які вчинили злочин невеликої тяжкості у віці до 18 років примусових заходів виховного характеру, які не вважалися покаранням.

Певні коливання як у бік зниження віку кримінальної відповідальності, так і в бік її збільшення, спостерігалися протягом всього терміну дії радянського законодавства. Найбільших змін зазнавали нижчі межі віку кримінальної відповідальності, які коливалися від 12 до 16 років. Загалом, в цей період нижні вікові межі кримінальної відповідальності коливалися від 14 до 16 років (Керівні начала 1919 р. – 14 років, КК УСРР 1922 р. – 16 років, КК УРСР 1960 р. – 14–16 років).

Отже, для кримінального законодавства Української РСР (1921–1991 рр.) характерною особливістю стало підвищення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (16 років), а також його диференціація залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння: за особливо тяжкі злочини кримінальна відповідальність наступала не з 12, а з 14 років. Підвищення віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, свідчить про бажання законодавця виключити із сфери застосування покарання неповнолітніх, типовий

рівень вікового розвитку яких викликає сумніви щодо усвідомлення ними під час вчинення злочинів характеру і значення власних дій.

Список використаних джерел

1. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: дис... к. ю. н.: 12.00.08. Київ, 2002. 242 с.
2. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1925 гг. Под ред. И.Т. Голякова. Москва: Госюриздат, 1953. 463 с.
3. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: дис... к.ю.н. : 12.00.08. Одеса, 2005. 234 с.